

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. Буян Йорданов Филчев

за защита на докторска дисертация на

Ивайло Емил Саралийски

докторант на самостоятелна подготовка, отчислен с право на защита в докторска програма „Визуално пластични изкуства“, НБУ, професионално направление 8.2.Изобразително изкуство, научна специалност „Визуално пластични изкуства“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.

Тема на дисертационния труд:

**„СИМВОЛИТЕ В КАРТИТЕ ТАРО
И ТРАНСФОРМАЦИЯТА ИМ
В СЪВРЕМЕНОТО ИЗКУСТВО“**

Научен ръководител:

доц. д-р Калина Христова

Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа: увод, три глави, заключение, библиография, приложения, научни приноси с общ обем от 498 стр., включени са общо 653 изображения, подкрепящи теоретичното изследване.

Актуалност и значимост на изследвания проблем

Актуалността на темата произтича от липсата на научни задълбочени изследвания, посветени на Таро, тъй като повечето автори категоризират темата, като недисертабилна, а картите Таро за част от масовата култура съпроводена от далеч ненаучни интерпретации в използването им. Също така актуален е и подхода към създаване на карти Таро с помощта на нов инструментариум свързан с използването на изкуствен интелект.

Обектът и предметът на изследването са ясно формулирани.

Цел на изследването

Общата цел на настоящото проучване е да допринесе за формирането на всеобхватна културна история на Таро, да изследва визуалните промени, които колодата претърпява през вековете и да проследи символиката в неговите образи.

Конкретната цел на труда е да се сравнят ключови, за развитието на Таро, колоди и да се създаде авторска колода, вдъхновена от богатия инструментариум на ХХІ век.

Задачите са:

- да се проследи истинският произход на колодата Таро от възможно най-отдалечените във времето сведения за тях и, стигайки до Новата Епоха
- да се направи пълен анализ на значението, символиката, семиотиката и иконографията на Таро, чрез подробно изследване на иконографията и трансформацията на Големите Аркани и Малките Аркани;
- да се изяснят регламентите при използване на изкуствен интелект за генериране на изображения с цел създаване на карти Таро.

Тезата на дисертационния труд е, че очевидната връзка на Таро и изобразителното изкуство не е плод на праволинейна еволюция, а много по-сложна поредица от трансформации и адаптации, изграждащи се в още по-сложна и многообразна взаимовръзка с развитието на социо-културната среда и нейните метаморфози във времето. В този контекст за пръв път у нас се предлага сравнителен анализ на разнообразните колоди на карти Таро, създавани и употребявани през вековете.

Методи на изследване:

- *Историографски и ретроспективен;*
- *Информативно-аналитичен.*

Използваната от дисертанта **методика** е подходяща и целесъобразно приложена спрямо изследваната материя, тъй като тя има сложен, своеобразен документален характер.

Оригиналноста на труда е гарантирана, защото това е първото в България проучване върху еволюцията на картите Таро и трансформацията им в съвременното изкуство, а също така и първите в България тестета, създадени в сътрудничество с изкуствен интелект създадени от автора на дисертацията.

Автореферат на дисертацията е направен по правилата и изискванията залегнали в правилниците на ВУЗ. Той съдържа всички раздели на дисертацията и необходимата информация е поднесена кратко, ясно и коректно.

Дисертационният труд съдържа научно приложни резултати, които представляват оригинален принос в областта към която е насочен. Той показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания, както и творчески потенциал.

От езикова гледна точка трудът е написан добре и изпълнен с множество цитати от знакови личности. Езиковото и стилово единство свидетелстват за изчистен авторски текст, достатъчно концентриран и наситен с информация, но също така и четивен.

Може да се отбележи, че всяка от главите би могла да се развие и да бъде обект на самостоятелно изследване.

В първа глава акцента е върху произхода на Таро, защото само така бихме разбрали в пълнота първоначалното значение на символиката в картите. Главата съдържа седем подглави. В първата подглава са разгледани много и различни теории, но чрез дълъг процес на елиминиране се стига до максимално убедителни изводи. Така се стига до пътя, по който картите Таро се появяват на европейската сцена през XV век. И все пак си остава разбирането, че това е един по-стар процес, но за съжаление за това твърдение липсват необходимите документи.

Следва изчерпателно проучване и свързано със самоличността на създателя на Таро, но според автора това все пак не е от съществено значение за изследването.

Италианският Ренесанс и в частност ролята на Фамилия Висконти-Сфорца в контекста на развитието на символиката в колодите са ясно обозначени, като за пръв път се говори за правилата на играта. И тук дисертантът умело и увлекателно ни въвежда в един отдавна отминал свят, за който информацията е доста оскъдна и фрагментарна, така, че да можем да разберем генезиса на развитието на Таро с очите на човек от XV век.

Франция през XIX век създава особен климат, благоприятен за развитието и все по-мощното разпространение на Таро. Добре е осмислена връзката между навлизането все по-силно на екзотични религии от Изток, езотеричните влияния, египетското знание, еврейските букви и астрологичните знаци и влиянието им при създаване на Таро. Проследено е движението на колодата от Милано през Ферара и Болоня, Франция, Швейцария и Германия. С времето колодата придобива характерен ред – с различен краен коз и последователност от кардинални добродетели. „Марсилското Таро“ става най-разпространеното тествано през началото XVIII век. Трудовете на Емануел Сведенборг, Албертус Магнус, Анри дьо Монфокон дьо Вилар, граф дьо Габалис в тандем с романтизма и символизма трасират пътя към окултното.

Тук следва много подробно изложение за влиянието на окултната психология и създаването на окултно Таро от Антоан Корт дьо Гебелин изцяло насочено към езотеричните течения – розенкройцерство, херметизъм, кабализъм, свиденборгианство и езотерично масонство. Тук се изяснява ситуацията, при която се развива потенциала на Таро като средство за гадаене.

През Ламанша към Англия е темата на шеста подглава, която изчерпателно ни разкрива сложния и изпълнен с неотклонно последование път на трансформациите на Таро, в безкомпромисно определена посока. А тя е трасирана от все по задълбочени

схеми и системи свързани с различни окултни философии. Като крайъгълни ориентири са маркирани имената на хора изиграли значителна роля в развитието на Таро именно в тази посока, като Елифас Леви, чиято магическа система свързва органично Кабала и Таро. Маркирана е и връзката на Таро с „Херметичния орден на Златната зора“, а по-късно и с „Външния орден на независимия и коригиран ритуал“ с неговото „Вътрешно братство на Розовия кръст“. Всички тези тенденции стремейки се да улеснят гадаенето, недвусмислено показват еволюцията на Таро от игра към езотерична система. Подобни процеси и тенденции се адаптират и в американската култура през XVIII век.

Новата Епоха (New age) „...е опияняваща смесица от Изтока и Запада, в която будистката тантра се сблъсква с индиански шаманизъм, кристално лечение и регресии в минали животи. ...Тази глава разглежда как Таро се развива в този контекст“.

На този етап от развитието на Таро наблюдаваме значително обогатяване на набора от символи. Художниците експериментират смело и създават колоди с функция по-различна от гадаенето. В *Приложение I* авторът достатъчно ясно показва тези тенденции.

Във Втора глава се прави пълен анализ на значението, символиката, семиотиката и иконографията на Таро, чрез подробно изследване на иконографията и трансформацията на Големите Аркани и Малките Аркани.

Тази глава е много изчерпателна от гледна точка на изясняване на смисъла, символиката, идентификацията на образите и обектите по начин, който обслужва текста с висока степен на познаване на проблема и умело боравене с използваната литература. Необходимата коректност при цитирането на представителен брой автори е налице.

Тази част на дисертацията е най-голяма, като обем, но в нея няма нищо излишно и ни въвежда в колодата и всички важни елементи в нея с голямо разбиране на тази сложна материя.

В Трета глава фокусът е върху Таро генерирано от изкуствен интелект. Докторантът коментира ситуацията към настоящия момент от гледна точка на все по-мощното навлизане на изкуствения интелект (ИИ) в света на изкуството, по-точно използването на (ИИ) при генериране на изображения чрез платформата *MidJourney* и новият режим *“Remix Mode”*. Тук той пояснява, че не става дума за създаване на Таро, използвайки насочващи изречения и фрази. Предложената концепция в настоящата дисертация е за симбиоза.

Цикълът „LET THERE BE“, създаден от Ивайло Саралийски, включва колодите: *LET THERE BE LIGHT*; *LET THERE BE COLOR* и *LET THERE BE FORM*.

Колодата *LET THERE BE LIGHT* е посветена на светлината. Авторът синтетично и ясно разкрива своята концепция, изяснявайки ролята и функцията на бялата линия и черният цвят на фона.

Колодата *LET THERE BE COLOR*, създадена по-късно, е инспирирана най-вече от избухването на цветовете и стил, развитието на поп културата 80-те години на XX век.

Колодата *LET THERE BE FORM* е вдъхновено от формата и развитието на ИИ. Така генерираните изображения следват иконографията на картите Таро от предходните две тествета. Така от линия и цвят се получава ново двуизмерно изображение, което създава илюзия за пространство.

Следват подробни характеристики за символиката и подхода на автора при създаването на всички карти от 0 до XXI, като композициите се редуват – фигури в цял ръст, полуфигури, близки планове, пейзажи. Единствената карта, лишена от композиция е Смъртта.

С тези си разработки Йвайло Саралийски нагледно защитава своята теза за очевидната връзка на Таро и изобразителното изкуство и трансформацията им в съвременно изкуство с помощта на ИИ.

Приложението съдържа *653 фигури* с текстове на английски. Поради това много важен е приложеният *Списък с фигури*, който осигурява много по-подробна информация.

Тук е мястото да се подчертае личният принос на докторанта при издирването и селектирането на образци от различни във времето подходи свързани със стиловите белези и дизайна на Таро.

Заклучението съдържа изводи по дисертацията, чийто прочит потвърждава основните цели и задачи. Изнесените сравнителни анализи и оценки на резултатите от дисертацията са готова научна база за следващо изследване. Докторантът аргументирано предлага термина „трансформация“ вместо „линейна прогресия“, като по-приложим към процеса, който води до появата във времето на огромно количество колоди Таро. Именно способността за трансформация и адаптация на Таро му позволява да реагира адекватно и актуално при всякакви промени и нагласи в социума. Авторът констатира факта, че картите Таро днес са се превърнали в цяла индустрия и художници от почти всички области на изобразителното изкуство активно работят в тази посока. Дигитализацията в този процес е в пълен ход и това е нова възможност за възникване на различни и непознати начини за творческа работа въобще и в частност в изобразителното изкуство.

Научни публикации. Посочени са 4 научни публикации по темата на дисертацията.

Научни приноси на дисертацията

Дисертантът дефинира *научните и научно-приложни приноси*, с които съм напълно съгласен. Те са цитирани, както в самия труд, така и в автореферата и нямам никакви забележки към тях, защото точно отразяват свършената работа.

1. Този труд е първото в България проучване върху еволюцията на картите Таро и трансформацията им в съвременното изкуство.
2. Доказана е основната теза: неразривната връзка между Таро и изкуството през вековете. Обоснована е тезата за еволюцията на Таро като поредица от трансформации и адаптации, следващи развитието на социо-културната среда. В рамките на тази теза е предложен, за пръв път в българската литература, сравнителен анализ на различните колоди карти Таро, появяващи се през вековете.
3. Обоснован и използван е мултидисциплинарен подход, опиращ се на историческата, културологическата, социологическата и други науки, както и върху подходящи елементи от психоанализата на Карл Юнг.
4. Оригинален принос е описаното в труда и създаване на авторско тестване карти Таро, вдъхновено от богатия художествен и технически инструментариум на XXI век. Създаден е авторски цикъл LET THERE BE, съдържащ три колоди Таро: *LET THERE BE LIGHT*; *LET THERE BE COLOR* и *LET THERE BE FORM*. Това са първите в България тестване, създадени в сътрудничество с изкуствен интелект. По този начин настоящата дисертация за първи път доказва възможността за развитие на Таро с помощта на изкуствения интелект и дигиталните технологии. На тази основа могат да бъдат очаквани бъдещи научни и научно-приложни разработки.

Препоръки

1. Лично аз бих предпочел съдържанието на трета глава да бъде обособено в отделно приложение в пълнота, тъй като работата върху тези три колоди Таро е основният и оригинален принос в настоящия труд. Структурирането на приложението, като дизайн с цел възможно автономно ползване би създавало повече комфорт за зрителя.
2. Въпреки много добре направения сравнителен анализ на различните колоди карти Таро, появяващи се през вековете, на места би било добре авторът да коментира качеството на изображенията от гледната точка на художник, и то в контекста на критериите за висок художествен вкус и майсторско изпълнение на дадената епоха.

Библиография

В библиографията са посочени 30 заглавия и източници, но от текста на дисертацията става ясно, че докторанта е използвал информация базирана и на други източници.

В заключение може да се каже, че дисертационният труд на Ивайло Саралийски демонстрира достатъчно дълбоки познания в сложната материя на картите Таро. Между множеството цитати и предоставената информация от много източници във всички етапи на труда се вижда личното отношение и ясната позиция на докторанта.

Въз основа на всичко казано по-горе считам, че представеният за рецензиране дисертационен труд отговаря напълно на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и категорично му давам **обща положителна оценка**.

Предлагам на уважаемите членове на научното жури да дадат съгласието си за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ на **Ивайло Емил Саралийски** по шифър 8.2 „Изобразително изкуство“, научна специалност „Визуално пластични изкуства“.

01. 11. 2023 г.

София

Проф. Буян Филчев

